

Βάτραχοι (Αριστοφάνης)

Οι «Βάτραχοι» παίχτηκαν στα Λήναια το 406 π.Χ. Το θέμα των «Βατράχων» είναι πως ο Διόνυσος, ο καθ' ύλην αρμόδιος θεός να κρίνει την ποιότητα των τραγικών ποιητών, θεωρώντας πως επάνω στη γη δεν έχει μείνει πλέον κανείς ικανός, αποφασίζει να ταξιδέψει στον Άδη και από εκεί να φέρει πίσω στη γη τον Ευριπίδη. Στο ταξίδι του, τον συνοδεύει ο δούλος του Ξανθίας, που παραπονιέται συνεχώς, κάνει αστεία και κάπου κάπου τρομάζει, για να γελάσει, τον Διόνυσο.

Οι δύο ταξιδιώτες φτάνουν μετά από περιπέτειες και κωμικές παρεξηγήσεις (δύο φορές αλλάζουν ρούχα και ρόλους μεταξύ τους, στη μάταιη προσπάθεια του Διονύσου να αποφύγει τις κακοτοπιές) στο σπίτι του Πλούτωνα, θεού του Άδη, όπου θα εκπληρωθούν και οι στόχοι του ταξιδιού. Εκεί όμως προκύπτει θέμα επιλογής, καθώς βρίσκονται στη μέση μιας διαμάχης μεταξύ του Ευριπίδη και του Αισχύλου για το θρόνο της τραγωδίας στον Άδη. Προτείνεται τότε στον αγώνα ικανοτήτων μεταξύ των δύο ποιητών κριτής να είναι ο

Διόνυσος. Κατά τη διάρκεια του αγώνα προσφέρεται σειρά στοιχείων σύγκρισης της αξίας του έργου των δύο δημιουργών, αιτία που οι «Βάτραχοι» θεωρούνται ίσως η πρώτη γνήσια φιλολογική κριτική. Τελικώς, ενώ θα χρησιμοποιηθεί ακόμη και ζυγαριά (!) για τη μέτρηση της βαρύτητας των λόγων και έργων του καθενός, ο Διόνυσος αποφεύγει να αποφασίσει ποιος είναι ο πλέον άξιος να πάρει το θρόνο. Σχετικά με την επιλογή εκείνου που θα πάρει μαζί του πίσω στη γη, αποφασίζει (χωρίς να εξηγήσει τους λόγους του) αυτός να είναι ο Αισχύλος και όχι ο Ευριπίδης, όπως ήταν το αρχικό του σχέδιο.

Πρόσωπα:

Ξανθίας	Δούλος Πλούτωνα
Διόνυσος	Ευριπίδης
Ηρακλής	Αισχύλος
Κάποιος νεκρός	Πλούτωνα
Χάροντας	
Αιακός	Χορός Βατράχων (*)
Παρακώρη της Περσεφόνης	Χορός Μνημένων
Δυο Ξενοδόχες	

(*) Οι απόψεις διίστανται. Ορισμένοι μελετητές υποστηρίζουν ότι ο χορός εμφανίζεται, ενώ άλλοι ότι παραμένει αθέατος και μόνο ακούγεται.

Βάτραχοι

Στη σκηνή ο Διόνυσος και ο δούλος του Ξανθίας, καβάλα σε ένα γαϊδούρι με έναν μπόγο στην πλάτη του. Ο Διόνυσος με φορεσιά πολύ αστεία, καθώς από κάτω φορά ένα από τα συνηθισμένα ρούχα του (συνήθως έχουν κάτι από γυναικεία όψη) σε χρώμα κροκί και κοθόρνους και από πάνω μια λεοντή σαν κι αυτήν του Ηρακλή. Ακόμη, στα χέρια του κρατάει ένα ρόπαλο σαν αυτό του ήρωα.

Οι δύο άνδρες είναι μπροστά στο σπίτι του Ηρακλή και ο Διόνυσος χτυπά την πόρτα. Αυτός ανοίγει, βλέπει την περιβολή του Διονύσου και σκάει στα γέλια. Όταν τον ρωτάει γιατί είναι έτσι ντυμένος και πού πάει, ο Διόνυσος του λέει τάχα πως ήταν σε ναυμαχία μαζί με τον Κλεισθένη και μάλιστα η συμμετοχή του ήταν ηρωική. Ξαφνικά όμως του ήρθε ο πόθος να πάει στον Άδη για να φέρει πίσω στη γη τον Ευριπίδη, τον οποίο λαχταρά, όπως θα λαχταρούσε ο Ηρακλής ένα πιάτο φάβα (στις κωμωδίες ο Ηρακλής απεικονίζεται, συνήθως, ως φοβερά λαίμαργος και ανεγκέφαλος). Του χρειάζεται ένας ποιητής άξιος και δεν έχει απομείνει κανένας. Για να αποδείξει την άποψή του, αναφέρεται σε συγκεκριμένα ονόματα από τους εναπομείναντες (Αγάθωνας, Ξενοκλής, Πυθιάγγελος, Ιοφώντας –ίσως ο καλύτερος εν ζωή– αλλά ούτε αυτός είναι άξιος όσο ο Ευριπίδης). Εξάλλου, λέει, ο Ευριπίδης, πονηρός ως είναι, ίσως θα δεχόταν να το σκάσει, ενώ ο Σοφοκλής, που όπου και να 'ναι βολεύεται εύκολα, δεν θα το έκανε.

Με τη μεταμφίεσή του σε Ηρακλή σκέπτεται πως αν παρουσιαστεί σε αυτούς που είχαν βοηθήσει τον Ηρακλή στο δρόμο του για τον Άδη, όταν είχε πάει να φέρει από κει τον Κέρβερο, θα βοηθήσουν κι αυτόν. Ζητάει από τον Ηρακλή να του υποδείξει τους κατάλληλους ανθρώπους, τον καλύτερο δρόμο και, ειδικά, πληροφορίες σχετικά με το πού θα βρει λιμάνια, αρτοποιεία, πορνεία, δρόμους, ξενοδοχεία και άλλα. Ο τελευταίος όντως του υποδεικνύει και ο Διόνυσος με το δούλο ξεκινούν για το ταξίδι τους. Εντωμεταξύ περνάει ένας νεκρός στο δικό του ταξίδι προς τον Άδη. Ο Διόνυσος προτείνει να τον πληρώσει για να τους κουβαλήσει το φορτίο τους, ώστε να είναι ευκολότερο το ταξίδι του ίδιου και του Ξανθία. Στα παζάρια (ο νεκρός ζητάει μεγαλύτερη αμοιβή απ' όσα δίνει εκείνος) χαλάει η συμφωνία και ο νεκρός φεύγει.

Οι δύο ταξιδιώτες προχωρούν στο ταξίδι τους. Ακούγεται ο Χάροντας, ο οποίος πλησιάζει με τη βάρκα του. Ως βαρκάρης –μεταφορέας ταξιδιωτών–, με ιδιαίτερα σατιρικό σχολιασμό σχετικά με τη διαδρομή (άλλοι επιβάτες θα πάνε στα Ησυχαστήρια άλλοι όχι) και τους επιβάτες, δέχεται μεν να μεταφέρει τον Διόνυσο, αρνείται όμως να δεχτεί στο πλοιάριο το δούλο, εκτός αν έχει υπηρετήσει στη ναυμαχία των Αργινουσών. Στη ναυμαχία αυτή, οι Αθηναίοι είχαν τέτοιο πρόβλημα επάνδρωσης των πλοίων τους, που πρόσφεραν την αθηναϊκή υπηκοότητα σε όποιον δεχόταν να λάβει μέρος. Ο Ξανθίας επειδή είχε «πονόματο», όπως λέει, δεν

είχε συμμετάσχει στη ναυμαχία, με συνέπεια να μην τον δέχεται ο βαρκάρης στη βάρκα του. Υποχρεώνεται να κάνει το ταξίδι περπατώντας γύρω γύρω, στις όχθες της λίμνης. Ορίζουν τον τόπο συνάντησης και, αφέντης και δούλος, χωρίζουν προς το παρόν. Ο Χάροντας, παρά τις αντιρρήσεις του Διόνυσου ότι δεν ξέρει να κωπηλατεί, τον υποχρεώνει να κάψει στο κουπί, λέγοντάς του ότι οι βάτραχοι θα του κρατούν ρυθμό.

Καθώς το πλοίο προχωρεί, ακούγονται κοάσματα βατράχων, που επίτηδες αλλάζουν συνεχώς ρυθμό και μερδεύουν τον Διόνυσο στην κωπηλασία. Με αφορμή την ενόχληση που του προκαλούν οι φωνές των βατράχων ο Διόνυσος τα βάζει μαζί τους. Οι βάτραχοι σιωπούν και το πλοιάριο φτάνει στο τέλος της διαδρομής για τον Διόνυσο, που πληρώνει στον Χάροντα τους δύο οβολούς –αντίτιμο του εισιτηρίου για το ταξίδι– και αποβιβάζεται. Ο Διόνυσος φτάνει πρώτος στον καθορισμένο τόπο συνάντησής τους και περιμένει. Φτάνει και ο Ξανθίας και αρχίζουν μαζί να περπατούν. Ο Ξανθίας κατατρομάζει το φανερά δειλό Διόνυσο με φανταστικά τέρατα.

Ακούγεται φύσημα αυλών και πλησιάζει ο χορός των μνημένων με τραγούδια και ομιλίες. Ο κορυφαίος ορίζει, αν κάποιος έχει υποπέσει σε ατιμία (τις αναφέρει μία μία), να σταθεί μακριά από τους μύστες. Μόνο οι χρηστοί δικαιούνται να τιμήσουν τις γιορτές προς τιμήν της θεάς Δήμητρας και του Ίακχου. Συναντιούνται με τον Διόνυσο και

τον Ξανθία και, αφού ο χορός σχολιάσει άτομα του επάνω κόσμου, όταν οι δύο επισκέπτες ρωτούν, τους δείχνει ποιο είναι το σπίτι του Πλούτωνα. Ο Διόνυσος χτυπά την πόρτα. Ο Αιακός, θυρωρός του Πλούτωνα, ανοίγοντας ρωτάει ποι-οι είναι. Ο Διόνυσος, μασκαρεμένος όπως είναι, απαντά πως είναι ο Ηρακλής. Ο Αιακός τότε αρχίζει να τον λούζει με βρισιές και απειλές θυμίζοντάς του πως, όταν είχε ξανακατέβει στον Άδη, είχε κλέψει το σκύλο τους, τον Κέρβερο. Ο Διόνυσος κατατρομάζει και... τα κάνει πάνω του. Ο Ξανθίας αρχίζει να τον κοροϊδεύει για τη λιποψυχία του, προβάλλοντας υπερήφανα τη δική του γενναιότητα. Τότε ο Διόνυσος του προτείνει, αφού αυτός είναι τόσο γενναίος όπως διατείνεται και δεν φοβάται, να αλλάξουν ρούχα και να παρουσιάζεται στο εξής εκείνος ως Ηρακλής, όπως και γίνεται.

Ανοίγει η πόρτα και παρουσιάζεται μια παρακόρη της Περσεφόνης. Μιλώντας στον Ξανθία, που περνιέται για Ηρακλής πλέον, τον προσκαλεί να περάσει μέσα, υποσχόμενη λουκούλλειο δείπνο. Προσθέτει πως, εκτός από τα φαγητά, για τη διασκέδασή του θα υπάρχουν και αυλητρίδα και μικρούλες χορεύτριες κτλ. Ο Ξανθίας (Ηρακλής κατά τη φορεσιά) λέει στο δούλο του (που στην πραγματικότητα είναι ο Διόνυσος) να περάσει κι αυτός μέσα μαζί του. Ο Διόνυσος καθόλου ευτυχισμένος δεν είναι με την εξέλιξη των πραγμάτων. Πιέζει αμέσως τον Ξανθία να του επιστρέψει τη λεοντή και να αλλάξουν πάλι ρόλους. Ο Ξανθίας, θέ-

λοντας και μη, υποκύπτει επιστρέφοντας τη μεταμφίεση και ξαναπαίρνοντας ο ίδιος το μπόγο στους ώμους.

Νέα ανατροπή: εμφανίζονται δύο γυναίκες που, όπως λένε, είχαν ξενοδοχείο και που, μόλις βλέπουν τον Ηρακλή, αρχίζουν τις κατηγορίες. Όταν είχε ξανακατέβει στον Άδη, είχε καταβροχθίσει, χωρίς να πληρώσει, διάφορα τρόφιμα δικά τους, ψωμιά, σκόρδα, κρέατα, τυριά κ.ά. Απειλούν πως, τώρα που τον ξανασυναντούν, θα τον καταγγείλουν. Μπροστά σε τέτοιον κίνδυνο, ο Διόνυσος καλοπιάνει τον Ξανθία για νέα αλλαγή φορεσιάς, πράγμα που και πάλι γίνεται. Πάνω στην ώρα, εμφανίζεται ο Αιακός και καλεί τους δούλους να πιάσουν τον Ηρακλή (Ξανθίας στην πραγματικότητα). Ο Ξανθίας υπερασπίζεται την αθωότητά του, και προτείνει «μεγαλόπρεπα» για την απόδειξή της ο Αιακός να ανακρίνει με όσο σκληρό τρόπο διαλέξει το δούλο του. (Τέτοια διαδικασία –να ανακρίνουν το δούλο για να πεισθεί το δικαστήριο για την αθωότητα του αφεντικού– ίσχυε σε δίκες στην αθηναϊκή δημοκρατία του πέμπτου αιώνα.) Ο Διόνυσος, προκειμένου να αποφύγει τα μαρτύρια της ανάκρισης, αποκαλύπτει την αλήθεια. Αυτός δεν είναι άλλος από τον αληθινό γιο του Δία, τον Διόνυσο. Ο Ξανθίας το αρνείται και προτείνει να αρχίσουν να τον βασανίζουν και, αν όντως είναι γιος του Δία όπως διατείνεται, ως θεός, δεν πρόκειται να διαμαρτυρηθεί ότι πονάει. Ο Διόνυσος προτείνει και αυτός να γίνει το ίδιο και για τον, όπως κατέληξαν τα πράγματα, αντίδικό του. Ο Αιακός αρχίζει τότε να

δέρνει και τους δύο εναλλάξ. Για να τον πείσουν για την αθωότητά τους, αυτοί προσπαθούν με κάθε τρόπο να κρύψουν τον πόνο τους. Ο Αιακός μπερδεύεται και τους παραπέμπει στον ίδιο τον Πλούτωνα και την Περσεφόνη να λύσουν αυτοί το αίνιγμα και να αποφασίσουν.

Στο σημείο αυτό της κωμωδίας η δράση διακόπτεται για την παράβαση, που θεωρήθηκε τόσο σημαντική, ώστε το έργο ξαναπαίχτηκε, ενάντια στη συνήθεια της εποχής. Εδώ ο ποιητής, μέσω του χορού, υπερασπίζεται τους Αθηναίους που τους αφαιρέθηκαν τα πολιτικά δικαιώματα γιατί συνδέθηκαν με την ολιγαρχική μεταπολίτευση. Προχωρεί ακόμα πιο πέρα και προτείνει όλοι οι Αθηναίοι που είχαν χάσει τα πολιτικά τους δικαιώματα για χρέη ή για όποιο άλλο αδίκημα να συγχωρεθούν, εφόσον πολεμήσουν για την Αθήνα, που τους χρειάζεται.

Από το σπίτι του Πλούτωνα βγαίνει ένας δούλος μαζί με τον Ξανθία. Μιλάνε για κατεργαριές δούλων, πράγμα που δηλώνει πως ξεκαθαρίστηκε πλέον ποιος από το ζευγάρι ήταν το αφεντικό. Ακούγεται οχλαγωγία, και ο δούλος λέει πως προέρχεται από τη διαμάχη του Αισχύλου με τον Ευριπίδη. Ενώ το θρόνο της τραγωδίας στον Άδη κρατούσε ο Αισχύλος, μόλις ήρθε ο Ευριπίδης, αμφισβήτησε το γεγονός και ζήτησε να τον πάρει εκείνος, κάνοντας επίδειξη της τέχνης του, με ακροατήρια όμως αμφιβόλου ηθικής και ποιότητας. Αυτοί ήταν που, ενθουσιασμένοι από τα τεράτσια του Ευριπίδη, ενίσχυσαν την άποψη να γίνει κρίση, προκειμέ-

νου να αποφασιστεί εκ νέου ποιος είναι ο ικανότερος να έχει το θρόνο. Ο Ξανθίας ρωτάει πώς και σ' όλα αυτά δεν ακούγεται και η συμμετοχή του Σοφοκλή. Ο δούλος απαντά πως ο Σοφοκλής ουδέποτε αμφισβήτησε την αξία του Αισχύλου και δεν τίθεται θέμα δικής του συμμετοχής σε τέτοιες διαμάχες, εκτός εάν νικήσει ο Ευριπίδης. Σε τέτοια περίπτωση, θα αμφισβητήσει το αποτέλεσμα και θα ζητήσει να διαγωνιστεί κι αυτός μαζί του. Λέει ακόμα πως, στο τέλος του αγώνα, θα... ζυγίσουν την ποίηση με ζυγαριά και ότι κριτής του αγώνα ορίστηκε, ως πλέον αρμόδιος, να είναι ο Διόνυσος. Οι δύο δούλοι αποχωρούν.

Οι δύο διαγωνιζόμενοι, γεμάτοι θυμό, προσέρχονται για να αποδείξουν την υπεροχή τους. Αρχίζει ο αγώνας. Ο Ευριπίδης κατηγορεί τον Αισχύλο ότι ξεκινούσε τα έργα του με χορικά από χορούς, ενώ οι ήρωές του έμεναν σιωπηλοί στη σκηνή για αβάσταχτη για το θεατή ώρα, και ότι χρησιμοποιούσε ακαταλαβίστικες λέξεις και φράσεις. Αυτός αντίθετα χρησιμοποιούσε απλούστερες λέξεις, ξεκινούσε με τον ήρωά του να διηγείται τη γενεαλογία του και έβαζε όλους τους ήρωες, όσο απλούς ρόλους κι αν είχαν, να μιλούν. Ακόμη, χρησιμοποιούσε θέματα γνωστά με τρόπο που αύξησε την κρίση των θεατών και τους έκανε να σκέφτονται. Ο Αισχύλος αντεπιτίθεται. Η ποίηση πρέπει να κάνει τους ανθρώπους καλύτερους. Έτσι έκανε κι εκείνος δείχνοντας στα έργα του ηρωικούς πολεμιστές. Προσάπτει στον Ευριπίδη ότι οι δικοί του ήρωες ήταν ελεεινοί κι απατεώ-

νες. Ο Ευριπίδης απολογείται ότι έγραψε γεγονότα, όμως ο Αισχύλος επιμένει ότι ο ποιητής πρέπει να κρύβει το κακό, γιατί έτσι διδάσκει σωστά τους νέους.

Ακολουθεί σκηνή όπου ο ένας τραγωδός παρωδεί το έργο του άλλου. Καθ' όλη τη διάρκεια του αγώνα, δίνεται σειρά σχολίων ένθεν κακείθεν και είναι αυτό ακριβώς που ανάγει τους «Βατράχους» ως την πρώτη ακραιφνή φιλολογική κριτική.

Τέλος, ο Αισχύλος ζητά να χρησιμοποιηθεί η ζυγαριά, όπου, και στις τρεις προσπάθειες, οι στίχοι του κρίνονται βαρύτεροι από του Ευριπίδη. Ο Διόνυσος διστάζει να αποφασίσει. Είναι φίλος, όπως λέει, και με τους δύο και δεν θέλει να τους κακοκαρδίσει. Ο Πλούτωνας τότε θυμίζει στον Διόνυσο το λόγο της επίσκεψής του στον Άδη. Εκτός της απόφασης για το θρόνο, αυτός έχει έρθει για να ανεβάσει στη γη ποιητή σπουδαίο. Πρέπει να αποφασίσει ποιον θα πάρει μαζί του. Εκείνος τότε σκέπτεται να υποβάλει τους διαγωνιζόμενους σε μια τελευταία δοκιμασία. Θα πουν την άποψή τους σχετικά με τον Αλκιβιάδη και τον τρόπο σωτηρίας της Αθήνας. Για τον Αλκιβιάδη η απάντηση του Ευριπίδη είναι αρνητική και του Αισχύλου διαφορούμενη. Ο Ευριπίδης προτείνει, απηχώντας την παράβαση, αλλαγή των τωρινών κυβερνητών της πόλης με άλλους που παραμερίστηκαν. Έχει την άποψη πως, αν έρθουν στα πράγματα οι αντίπαλοι των σημερινών, είναι λογικό να βελτιωθούν όσα θέματα είναι στραβά σήμερα. Ο Αισχύλος προτείνει, σαν

λύση, οι Αθηναίοι να ξεχάσουν τα κατελιημμένα από τους εχθρούς εδάφη τους και να επιδράμουν εναντίον της εχθρικής γης, βασιζόμενοι στα καράβια τους, δίνοντας γι' αυτά τον πλούτο τους, που αλλιώς θα τους είναι άχρηστος.

Ο Διόνυσος μετά από την τελευταία απάντηση των δύο ποιητών αποφασίζει, χωρίς όμως να εξηγήσει το λόγο της απόφασής του. Μαζί του θα πάρει τον Αισχύλο. Πριν φύγουν, ο Πλούτωνας κάνει τραπέζι για να κατευοδώσει τους ταξιδιώτες. Μπαίνουν όλοι στο σπίτι του και, όταν ξαναβγαίνουν, ο Πλούτωνας απευθύνεται στον Αισχύλο δίνοντάς του παραγγελίες για τον επάνω κόσμο, διακωμωδώντας άτομα της τότε Αθήνας. Ο Αισχύλος πριν φύγει, αφήνει στον Πλούτωνα ως τελευταία του υπόδειξη να πάρει το θρόνο του, έως ότου ξαναγυρίσει, ο Σοφοκλής. Η κωμωδία τελειώνει με το χορό να κατευοδώνει τους ταξιδιώτες στο ταξίδι τους στη γη.